

Bacsinszky András munkácsi püspök

A Bacsinszky András munkácsi püspök halálának
200. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai

Nyíregyháza, 2009. november 12–14.

Szerkesztette
VÉGHSEŐ TAMÁS

Nyíregyháza
2014

COLLECTANEA ATHANASIANA

I. Studia

vol. 6

Kiadja a Szent Atanáz Göröghatolikus Hittudományi Főiskola

H-4400 Nyíregyháza, Bethlen G. u. 13–19.

Tel. +36/42/597–600

www.atanaz.hu

www.byzantinohungarica.hu

e-mail: atanaz@atanaz.hu

Felelős kiadó: *Dr. Véghseő Tamás rektor*

© A kötet szerzői, 2014

Borítóterv: *Pamuk Lóránt*

A borítón látható Szent Atanáz-ikon *Kisléghi Nagy Ádám* műve

ISSN 2060-1603

ISBN 978-615-5073-13-7

*Udvari István professzor (1950–2005),
a korszak jeles kutatója emlékének*

Bacsinszky András (1732–1809)
munkácsi püspök

Tartalom

ELŐSZÓ	11
SPANNENBERGER Norbert	
<i>Felvilágosult abszolútizmus, tolerancia és paritás</i> <i>Egyház- és valláspolitikai a 18. századi Habsburg Birodalomban</i>	13
VÉGHSEŐ Tamás	
<i>Bacsinszky András püspöki tanulmányai Ungváron és Nagyszombatban</i>	29
JANKA György	
<i>Bacsinszky András hajdúdorogi évei</i>	39
BENDÁSZ Dániel	
<i>Bacsinszky András és a Munkácsi Egyházmegye kánoni felállítása</i>	49
BAÁN István	
<i>Bacsinszky András munkácsi püspökké való kinevezése</i>	61
S.E.R. Cyril VASIL’	
<i>Bacsinszky András püspöki személye – püspöksége alatt kiadott – kánoni rendelkezéseinek fényében</i>	85
FORGÓ András	
<i>Adalékok Bacsinszky András püspöki tevékenységének eszméi hátteréhez</i>	97
S.E.R. Milan LACH SJ	
<i>Joannicius Basilovits protoigumen, a Munkácsi Egyházmegye bázelita növendékeinek nevelője a 18–19. század fordulóján</i>	117
KOCIS Mihály	
<i>Két, ruszinok számára nyomtatásban megjelent mű (az ún. Bacsinszky-biblia és a Kutka-féle katekizmus) és a legújabb kutatások</i>	131

Vojtech BOHAČ

Ószláv nyelvű könyvek Bacsinszky püspök korából 137

NYIRÁN János

Magyar nyelvű liturgiafordítás Bacsinszky püspök korában 149

PUSKÁS Bernadett

Bacsinszky András püspöki reprezentációjának emlékei 173

TERDIK Szilveszter

*Az egykori jezsuita templom székesegyházzá alakítása Ungváron,
Bacsinszky András püspök (1773–1809) idejében* 197

Képmelléletek 245

Bacsinszky András püspök tanulmányai Ungvárott és Nagyszombatban¹

VÉGHSEŐ TAMÁS

Amikor egyházunk egy kiemelkedő személyiségének életútját vonjuk vizsgálat alá, magától értetődőnek tűnik az az igény, hogy fordítsunk kiemelt figyelmet az illető képzettségére, műveltségének forrásaira és szintjére, azokra az intézményekre, melyekben tanulmányait végezte. Jogos és ésszerű elvárás ez, hiszen egy-egy életútnak – család után következő legfontosabb – a jövőt megalapozó állomása az iskola. Az iskolai tanulmányok vizsgálata egy-egy kiemelkedő személyiség későbbi tevékenységével kapcsolatban is számos kérdésre választ adhat.

Amennyire magától értetődő ez az igény, annyira nehéz eleget tenni neki, ha történelmünk egy évszázadokkal ezelőtt élt alakjáról van szó. Bacsinszky András püspök esetében nem kis problémát okoz tanulmányainak rekonstruálása. Ennek alapvetően két oka van. Egyrészt a szakirodalom vonatkozó utalásai meglehetősen szűkszavúak: többnyire arra szorítkoznak, hogy megemlítik azt a két intézményt, az ungvári jezsuita gimnáziumot és a nagyszombati egyetemet, ahol a későbbi főpásztor közép- és felsőfokú tanulmányait végezte. Másrészt az említett két intézmény 18. századi történetéről igen gyér források állnak a rendelkezésünkre. Nem találunk tehát feljegyzéseket Bacsinszky tanulmányi előmeneteléről, nem találunk bizonyítványokat, vizsgaeredményeket, anyakönyvi bejegyzéseket. További problémát okoz az is, hogy a kevés szakirodalmi hivatkozás és a még kevesebb vonatkozó levéltári anyag adatai között – ahogyan azt látni fogjuk – ellentmondásokat is felfedezhetünk.

Nincs azonban eleve kudarcra ítélve az a próbálkozásunk, mely Bacsinszky András tanulmányainak rekonstruálására irányul. Ha nem is tudjuk felkutatni és bemutatni a tanulmányi előmenetelére vonatkozó forrásokat – mely tantárgyak voltak az erősségei, melyekben teljesített gyengébben –, azt mindenképpen megkísérelhetjük, hogy felvázoljuk annak a közép- és felsőfokú oktatási rendszernek a sajátosságait, melynek keretein belül a későbbi főpásztor tanulmányait végezte.

1 Tanulmányom az NFM-OTKA NNI-78739. sz. projekt keretében valósult meg.

Bacsinszky püspök tanulmányainak két színterét, az ungvári jezsuita gimnáziumot és a nagyszombati egyetemet elsőként Basilovits Brevis notitia című művében találjuk megemlítve.² Mivel Basilovits Bacsinszky püspök kortársa volt, s maga a mű is a püspök életében jelent meg, nincs okunk kételkedni az információk hitelességében. Basilovits ugyanakkor nem közöl évszámokat arra vonatkozólag, hogy az említett két intézményben Bacsinszky mikor kezdte és fejezte be tanulmányait. Udvari István kutatásaiból tudjuk, hogy a nagyszombati egyetemen Bacsinszky 1752 és 1758 között végzett teológiai tanulmányokat.³ Tehát az ungvári jezsuita gimnáziumban 1752 előtt fejezte be a középfokú tanulmányait. Mivel a jezsuita gimnáziumokba általában tízéves kortól kerültek felvételre a diákok, s Bacsinszky 1732-ben született, ezért az ungvári középfokú tanulmányait – Udvari István adataiból kiindulva – az 1742 és 1752 közötti évtizedre kell tennünk. Egyelőre megválaszolatlan marad a kérdés, hogy a gimnázium nyolc évfolyamát ez alatt a tíz év alatt pontosan mikor végezte. Könnyen elképzelhető, hogy nem tízéves korában került a jezsuitákhoz, hanem valamivel később, vagy a gimnázium befejezése és a teológiai tanulmányok megkezdése között telt el valamennyi idő: ez a kérdés még megválaszolásra vár. Bár sem a forrásokban, sem a szakirodalomban nem találunk rá utalást, az sem elképzelhetetlen, hogy Bacsinszky az 1744-ben Olsavszky püspök által Munkácson felállított iskolát is látogatta. Tovább bonyolítja a helyzetet az, hogy Bacsinszky pappá szentelésére 1756. szeptember 2-án került sor, míg első szolgálati helyén, Hajdúdorogon 1758-ban kezdi meg működését. A püspöki kinevezését megelőző kánoni kivizsgálás egyik tanúja, Simoga János egyházmegyei vicekancellár megerősíti, hogy Bacsinszky hat évet töltött a nagyszombati egyetemen.⁴ A kérdés tehát az, honnan számítandó a hat év: a papszentelésétől vagy pedig hajdúdorogi szolgálatának megkezdésétől?

A rendelkezésünkre álló adatok alapján tehát Bacsinszky András közép- és felsőfokú tanulmányait 1742 és 1758 közé kell elhelyeznünk.

Bacsinszky András középfokú tanulmányait az ungvári jezsuita gimnáziumban végezte.⁵ Az intézményt Drugeth György alapította 1613-ban

2 BASILOVITS IOANNICIUS: *Brevis Notitia Foundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkacs, pro religiosis Ruthenis Ordinis Sancti Basilii Magni, in monte Csernek ad Munkacs, Anno MCCCCLX Factae. Exhibens seriem episcoporum Graeco-catholicorum Munkacsiensium, cum praecipuis eorundem aliorumque Illustrum Virorum Gestis, e variis Diplomatus, Decretisque Regiis, ac aliis Documentis authenticis potissimum concinnatam.* Cassoviae 1799, 286.

3 UDVARI ISTVÁN: „Bacsinszky András püspök a ruszin felvilágosodás képviselője”, in: Uő.: *Ruszinok a XVIII. században. Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok*, Vasvári Pál Társaság Füzetek, 9. Nyíregyháza 1994. 196–197.

4 Archivio Segreto Vaticano, Nunziatura di Vienna, Processi, fasc. 515. fol. 46.

5 SZARKA ANNA: *Az ungvári jezsuita kollégium és a munkácsi püspökség könyvtárjainak leírása*, az

Homonnán.⁶ 1640-ben fia, Drugeth János a jezsuita pátereket Ungvárra költözteti át, ahol a mai székesegyház helyén álló templom és a mellette épült rendház lett a Jézus Társaság ungvári otthona. I. Rákóczi György erdélyi fejedelem hadjárata miatt viszont csak 1646-ban – tehát éppen az ungvári unió évében – tudják teljesen birtokukba venni az új székhelyet. Az intézmény hamar a régió legnívósabb katolikus iskolája lett. A több évtizedes nyugodt oktatómunkát a Thököly-felkelés zavarja meg 1679-ben, majd pedig 1684-től tíz évig szünetel is az oktatás. Az 1694-ben újraindított kollégium életében a Rákóczi-szabadságharc okoz újabb zavarokat. Jóllehet maga Rákóczi és főembere, Bercsényi Miklós is próbálja védeni az ungvári jezsuitákat, protestáns nyomásra 1706-ban a pátereknek el kellett hagyniuk a várost. 1718-ban indul újra a kollégium, s a Társaság 1773-ban elrendelt feloszlatásáig zavartanul működik.

Bacsinszky András tehát feltehetően 1742-ben került be az intézménybe. Ha képet akarunk kapni az intézményben folyó oktatómunkáról, akkor alapvetően két dokumentumot kell figyelembe vennünk: az 1599-ben kiadott *Ratio studiorum*ot, mely a világ összes jezsuita oktatási intézményének előírta az oktatás menetét, illetve az 1735-ben Franz Molindes tartományfőnök által összeállított *Instructiót*, mely az osztrák–magyar rendtartomány iskolái számára tartalmazott előírásokat. Mivel a jezsuita oktatási rendszer alapkövetelménye volt az, hogy a rend minden intézményében azonos előírások szerint végezzék az oktatást, s így az iskolák közötti átjárás biztosított legyen, biztosak lehetünk abban, hogy az ungvári gimnáziumban folyó oktatómunkát is – legalább nagy vonalakban – rekonstruálni tudjuk.

A *Ratio studiorum* alapvetően hároméves kisgimnáziummal számolt, amit plusz két év egészített ki ötéves nagygimnáziummá. Ugyanakkor a szabályzat lehetővé tette az első év szükség szerinti megbontását, amivel az intézmények legtöbbször éltek is. Így Magyarországon is a négyéves kis-, illetve hatéves nagygimnázium terjedt el. Ezt követően lehetett továbblépni a többnyire szintén kétéves bölcséleti tagozatra. Összességében tehát a jezsuita gimnáziumba tízévesen bekerült gyermek többnyire nyolcéves tanulása után, tizenhét évesen fejezte be középfokú tanulmányait.

Az első négy év, vagyis a kisgimnázium, elsősorban a latin nyelv tanulásával telt. A parvisták, principisták, grammatisták, szintaxisták tankönyveként az Európa-szerte sikerrel alkalmazott Alvarez-féle latin nyelvkönyv szolgált. Az alapok elsajátítása után a klasszikus latin szerzők, Cicero, Ovidius, Catullus, Tibullus, Propertius és Vergilius műveinek olvasása következett. A latin mellett a harmadik évtől kezdődően a görög nyelv és

ungvári egyetemi könyvtár előtörténete, Nyíregyháza 1994.

6 MOLNÁR ANTAL: „A homonnai jezsuita kollégium”, in: Uő.: *Lehetetlen küldetés? Jezsuiták Erdélyben és Felső-Magyarországon a 16-17. században*, Budapest 2009, 95–146.

a matematika alapjainak elsajátítása és a hittani ismeretek bővítése kapott központi helyet.

Az ötödik és hatodik évet a poétika és a retorika tanulásának szentelték. A poétikai osztályban tankönyvként Aphthonius „Progymnasmata” című művét, a retorikai osztályban pedig a jezsuita Cyprianus Suarez „Methodus parandae eloquentiae” című szónoklattani munkáját használták.

A hittani ismeretek elsajátítását Canisius katekizmusának magyar adaptációja segítette, amit a jezsuita Vásárhelyi Gergely készített el és egészített ki a korban ritkaságnak számító didaktikai ábrákkal.

A bölceleti tagozat a klasszikus logica, physica, metaphysica hármas felosztást követte, mely részben már az egyetemi tanulmányok felé való továbblépést is jelentette.

Az említett, 1735-ben kiadott Molindes-féle kiegészítés fontos újdonsága a történelem mint tantárgy bevezetése a gimnáziumi tanrendbe. Ehhez tankönyvként alapvetően a hatkötetes Rudimenta historica szolgált, melyet 1735 és 1739 között állítottak össze a hat gimnáziumi osztály számára. Ez a világtörténeti és a Magyarországra vonatkozó történeti ismeretek mellett bőséges földrajzi tudásanyagot is tartalmazott. Magyarországon tankönyvként használták Pejacevics Jakab „Veteris et novae Geographiae compendiosa congeris” (Régi és új rövid földrajzi gyűjtemény) Zágrábban, 1714-ben kiadott földrajzkiadványát, Kunics Ferenc „Compendium historicum” (A történelem rövid története) Kolozsváron, 1735-ben megjelent világtörténeti vezérfonalát és Podlusányi Zsigmond „Historia bipartita de rebus gestis Hungariae Regum” (A Magyar Királyság népeinek története két részben) Győrben, 1742-ben napvilágot látott hazai történelmet feldolgozó kiadványát.

A tanításban alkalmazott órarend némileg eltérő volt az első négy, illetve az utolsó két évben. A kisgimnáziumok tanulói hétfőtől péntekig délelőtt és délután két és fél-két és fél órát töltöttek tanulással. A szombati nap az ismétlés és a katekizmus napja volt. A felsősök délelőtt és délután is két-két órát töltöttek a tantermekben. Szombaton ők is ismételték és hittant tanultak. Mindkét tagozaton a szombati nap a versenyek napja is volt, amikor a tanulók egymással vetélkedve adhattak számot ismereteikről. A felsőbb évfolyamok számára gyakran rendeztek nyilvános vitákat is, melyek során a tanulók előkelő vendégek jelenlétében mérhették össze tudásukat.

Az intellektuális képzés mellett a jezsuiták nagy hangsúlyt fektettek a lelkiekben való gyarapodásra. A délelőtti és a délutáni tanórák között került sor a napi kötelező szentmisére. A lelki képzés fontos színtere volt a Mária-kongregáció, melynek keretein belül a diákok megtanulhatták, hogyan lehet megtalálni az egyéni vallásosság formáit. Imagyakorlatok, elmélkedések, a felebaráti szeretet gyakorlása programszerűen alkották a Mária-kongregációk tevékenységének gerincét.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a jezsuita gimnázium osztályait végigjáró diákok középfokú tanulmányaik végén korszerű és megbízható tudásanyaggal felvértezve léphettek tovább felsőbb tanulmányaik folytatására. Fontos szempont, hogy a katolikus nevelés szempontjainak következetes alkalmazása révén a diákok katolikus hitükben és öntudatukban megerősödve léptek ki az intézmény kapuin.⁷

Bacsinszky ungvári tanulmányaira vonatkozóan semmilyen forrás sem áll a rendelkezésünkre. Érdekes – de egyelőre megválaszolatlan – kérdés, hogy a katekizmus oktatása során a görögkatolikus diákok esetében szerepet kapott-e a ruszin népnyelv. Mészáros István szerint minden jezsuita kollégiumban népnyelven folyt a katekizmus oktatása. Az ungvári jezsuita kollégium 1707-ből fennmaradt könyvjegyzékében nem találjuk a De Camillis-féle ruszin nyelvű katekizmust, s egy „Missale rutenicum” címmel jelölt misekönyvön kívül semmilyen keleti jellegű könyvet.⁸

Bár ismeretlen előttünk Bacsinszky András tanulmányi előmenetele, joggal feltételezhetjük, hogy nem okozhatott neki gondot a gimnáziumi tudásanyag elsajátítása, ha főpásztora, Olsavszky Emánuel püspök nagyszombati tanulmányokra is alkalmasnak ítélte, ami nagy kiváltságnak számított. Alternatívaként a gyengébb képességű növendékeknek fenntartott munkácsi képző vagy az egri szeminárium kínálkozhatott.⁹ Középfokú tanulmányait Bacsinszky minden bizonnyal olyan eredménnyel fejezte be, melyek alapján elnyerhette a nagyszombati ösztöndíj kiváltságát.

Nagyszombat a 17-18. században a magyar katolicizmus fellegvára volt. A Magyar Rómában – így nevezték a kortársak – kapott helyet az 1635-ben Pázmány Péter által alapított és jezsuiták által vezetett egyetem, illetve több papnevelő intézet, mint a szintén Pázmány által létrehozott Stephaneum, a Lippay György érsek alapította Seminarium Generale vagy Seminarium Rubrorum, a Szelepcshényi érsek kezdeményezésére megnyílt Seminarium Marianum és több szerzetesrendi kollégium. A világi értelmiség képzésére hozta létre Pázmány az Adalbertinumot, melyben elszegényedett, de jó képességű katolikus nemesifjak kaphattak helyet, hogy az egyetemen tanulhassanak. Ennek az alapításnak különös szerepe lehetett volna a görögkatolikus papképzésben. A magyar történetírásban oly sokszor elátkozott, de a görögkatolikus egyházért sokat áldozó Kollonich Lipót bíboros 1704-ben – De Camillis püspök buzdítására – ezt az intézményt kívánta átalakítani a Magyar Királyság területén

7 MÉSZÁROS ISTVÁN: *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon*, Budapest 2000. 156–162.

8 SZARKA: *Az ungvári jezsuita kollégium*, 25.

9 UDVARI ISTVÁN: „A munkácsi egyházmegye oktatásügye a XVIII. században”, in: *Örökség és küldetés. 1950–2000. A Nyíregyházi Görög Katolikus Papnevelő Intézet és a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola alapításának 50. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencia anyaga: 2000. október 2–3.*, szerk. JANKA GYÖRGY, Nyíregyháza 2001, 71–81.

elő keleti szertartású katolikus papnövendékek nagyszombati szemináriumává. Jány Ferenc szerémi püspök hagyatékából uralkodói engedéllyel 18 ezer forintot használhatott fel erre a célra, amit saját vagyonából 20 ezerre egészített ki. Az összeget a jezsuitáknak adta azzal, hogy annak kamatai szolgálják a görögkatolikus papnövendékek tanulmányainak finanszírozását. A Rákóczi-szabadságharc és Kollonich halála megakadályozta a terv megvalósítását, majd pedig Jány örököseinek akadékoskodása késleltette sikerrel a kivitelezést. Az Adalbertinum növendékeinek jelölési joga a pécsi püspökség kezébe került. Az a feltétel, hogy a pécsi püspöknek görögkatolikus növendékeket is kell jelölnie – az esztergomi érsek, a munkácsi püspök és a jezsuiták ismételt tiltakozása ellenére – hamar feledésbe merült. Végül az alapítványból csak arra futotta, hogy az egyetem jezsuita rektora évente 2-3 görögkatolikus papnövendéket tudott elhelyezni valamelyik nagyszombati szemináriumban.¹⁰

A források szerint Bacsinszky 1752 táján ezen kiváltságos alapítványi helyek egyikét kapta meg a legnagyobb nagyszombati papnevelőben, a Seminarium Generalében. Az intézményt nevezték Seminarium Rubrorumnak is, mivel az ott tanuló növendékek jellegzetes vörös színű reverendát viseltek. Ezt a szokást az alapító Lippay György esztergomi érsek vezette be, aki egykor a római Collegium Germanicum et Hungaricum növendéke volt, s kedves emlékként hozta magával a germanikusok vörös reverendáját. Nemcsak ezt a reverendaviseleti szokást, hanem a római intézmény szigorú napirendjét is adaptálta. A latin szemináriumba bekerült fiatal görögkatolikus papnövendéknek nyilvánvalóan teljes mértékben alkalmazkodnia kellett az intézmény latin szertartáshoz igazított liturgikus rendjéhez. Nincs tudomásunk arról, hogy Nagyszombatban – Egerhez hasonlóan – bármilyen módon is biztosított lett volna a keleti szertartás oktatása. Ha valóra válhatott volna Kollonich terve, és az Adalbertinum átalakul keleti szertartású szemináriummá, akkor ez a kérdés nem vetődik fel.

Míg a szeminárium a papnevelés, addig az egyetem a papképzés színtere volt. Bacsinszky András éppen akkor kezdte meg tanulmányait az egyetemen, amikor annak oktatási szerkezetében lényegi változások zajlottak le.¹¹ Mária Terézia utasítására 1752-ben először a bécsi egyetem teológiai karát reformálták meg, majd egy évvel később annak mintájára a nagyszombati teológusképzés is átalakult. Megjegyzendő, hogy nemcsak az oktatás korszerűsítése volt a cél, hanem a jezsuiták fokozatos kiszorítása is. Bécsben

10 VÉGHSEŐ TAMÁS: „Kollonich Lipót bíboros és a munkácsi egyházmegye görög katolikusai”, in: Uő. (szerk.): *Rómából Hungáriába. A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza, 2006.09.29–2006.09.30. Nyíregyháza 2008. Collectanea Athanasiana - I. Studia; vol. 1., 267–282.

11 HERMANN EGYED – ARTNER EDGÁR: *A Hittudományi Kar története 1635–1935*, Budapest 1938, 101–139.

ezt a reformmal egy időben hajtották végre, Nagyszombatban csak az 1760-as években, elsősorban Barkóczy Ferenc felemelkedésével, aki már egri püspökként is azon az állásponton volt, hogy a világi papok képzését világi papokra kell bízni. A bevezetett reformok értelmében a hároméves filozófiaoktatás két évre csökkent, a harmadik év helyére egy úgynevezett előkészítő évet vezettek be, melynek a teológiaoktatásra kellett felkészítenie a hallgatókat. Az előkészítő év diákjait candidatusoknak nevezték, és napi egy-egy órában görög nyelvet, egyháztörténelmet és ékesszólást kellett tanulniuk. Különösen az utóbbi két tantárgyból való sikeres vizsgázás bizonyult döntőnek a teológiára való bocsátás tekintetében. Maga Mária Terézia is azon az állásponton volt, hogy az ékesszólás elsajátítása és a prédikációkra való felkészítés a teológusképzés egyik legfontosabb feladata.

A teológusképzés négyéves volt, s fő tantárgya a dogmatika maradt. A dogmatikát napi két órában két tanár, egy délelőtti és egy délutáni adta elő. A délelőtti tanár feladata a dogmatika spekulatív kérdéseinek vizsgálata volt, míg a délutáni tanárnak inkább erkölcstani témákat kellett bemutatnia. Mindkét tanár szigorú ellenőrzés alatt állt. A délelőttinek előzetesen be kellett mutatnia előadásainak szövegét, míg a délutáni csak előírt tankönyvekből oktathatott. Sajátos elhelyezést nyert a tanmenetben a szentírástudományok oktatása. A biblikus órákra a vásár- és ünnepnapok délelőtti és délutánjain került sor. A reform kidolgozói úgy gondolták, hogy a szent idők alkalmasabbak a legszentebb iratok tanulmányozására. Érdekes, hogy a tananyagot meglehetősen egyenetlenül osztották fel a négy évfolyam számára. A hallgatók három éven át tanulták az Ószövetséget, s csak egy évet kaptak az Újszövetség megismerésére.

Ezzel van összefüggésben a héber nyelv tanulmányának kiszélesítése. A teológia első két évében a hallgatóknak naponta egy órában kellett hébert tanulniuk. Sőt, a szövegolvasásokon a harmad- és negyedéves hallgatóknak is meg kellett jelenniük. Az első és másodévesek hallgattak polémikát is, míg a harmad- és negyedévesek számára az egyházjog jelentett fontos tantárgyat. Jellemző, hogy az egyházjog tanárnak először a birodalmi jogba kellett bevezetnie a hallgatókat, s csak ez után beszélhetett egyházjogról.

A reformtervezet előírt még három olyan elemet is, melyeket a nagyszombati végrehajtás során nem valósítottak meg. Nem került sor a szertartástani tanszék felállítására, amit a nagyszombati egyetem rektora azzal indokolt, hogy a szemináriumok növendékei bőséges alkalmat kapnak a szertartások megismerésére és begyakorlására. Elhagyták a kétéves, casuistica-kurzust is, amit eredetileg a gyengébb képességű hallgatók számára hagytak meg, hogy azt elvégezve részesülhessenek az egyházi rend szentségében. Ennek oka az volt, hogy Nagyszombatban alig akadt jelentkező erre a kurzusra. Nyilván a Nagyszombatba küldött egyházmegyes papnövendékeket

nem a gyengébb képességűek közül választották ki. Szintén nem került bevezetésre patológia oktatása sem, melynek oka nem ismert.

Bacsinszky egyetemi évei alatt a főtantárgynak számító dogmatikát Prileszky János és Schmitt Miklós tanította. Prileszky éveken át a délelőtti katedra tanára volt, míg Schmitt a délutáni órákért felelt. 1755-ben Prileszky távozott Nagyszombatból, s a helyére Schmitt lépett, míg a délutáni órákat Román György vette át. A biblikus órákat Splényi József, majd Schotter János oktatták. A hitvitázás tudományára Muszka Miklós, Sajghó Ignác és Klaus Ignác, egyháztörténetre Pintér József, Fonovics János, Jaszlinszky András tanították. Szónoklattan Gasó Istvántól tanult, kánonjogot Fonovics Jánostól. A felsorolt tanárok irodalmi tevékenységét, az általuk kiadott könyvek listáját hosszasan lehetne sorolni, de ettől most időhiányában eltekintek.¹²

Inkább egy olyan művet szeretnék nagyon röviden bemutatni, melynek szerzője ugyan valószínűleg már nem volt Bacsinszky tanára, mivel éppen 1752-ben fejezte be nagyszombati működését, de az 1754-ben kiadott munkája olyan témát érint, ami a Bacsinszkyt ért teológiai hatások vizsgálatakor érdekes lehet. Antonius Werntle, *Controversiae ecclesiae orientalis et occidentalis* című művéről¹³ van szó, amit azért érdemes egy kicsit közelebbről megvizsgálnunk, mert képet kaphatunk arról, hogy a 18. század közepén a nagyszombati egyetemen (s feltételezhetően az összes többi jezsuita intézményben) hogyan vélekedtek a keleti és a nyugati egyház közötti különbségről, és milyen szellemiségben oktatták nemcsak a latin, hanem természetszerűleg a görög szertartású növendékeket is.

A mű az egyetemi oktatás követelményeinek megfelelően tankönyv jellegű. Az első nagy egység az egyházszakadások és az ezeket okozó eretnokségek történetét mutatja be kronológiai sorrendben. Ezt követik a szakadásokhoz fűzött tanári kommentárok. A következő nagy egység az 1054-es nagy egyházszakadást tárgyalja, illetve azokat a teológiai témákat, melyek a vita középpontjában álltak. Öt vitatott kérdést tárgyal ugyanannyi fejezetben: 1. a Filioque-kérdést, 2. a Filioque beillesztését a hitvallásba, 3. a kovászos és kovásztalan kenyér használatát, 4. a purgatórium létének kérdését és 5. a pápai primátust. Tehát a keleti és a nyugati egyház közötti polémia klasszikus témáit veszi sorra. Ezen, „*controversiae*”-ként megjelölt fejezetek közé a szerző kisebb tanulmányokat, „*dissertationes*”-t illeszt. Ezek témái: 1. Photiosz szentelésének kérdése; 2. a firenzei zsinat; 3. a húsvét időpontjának kiszámolása; 4. a keleti egyház tanítása a bérmlás szentségről; 5. a negyedik házasság megengedhetősége.

12 KARL A. FISCHER: „Die Kaschauer und Tyrnauer Jesuiten-Universitäten im 17. und 18. Jahrhundert. Namenslisten der Professoren”, in: *Ungarn-Jahrbuch*, 1987, 117–185.

13 ANTONIUS WERNTLE: *Controversiae Ecclesiae Orientis et Occidentis*, Zagrabiae, Typis Antonii Jandera, 1771.

Az egyes kérdések vizsgálatakor a szerző érveket és ellenérveket hoz fel, és képzeletbeli párbeszédet és vitát vázol fel a „latinus” és „graecus” között. Magától értetődik, hogy egy-egy kérdéskör lezárásakor a latin érvelés győzedelmeskedik. Ez nem meglepő, hiszen maga a műfaj és könyv célkitűzése ezt követelik.

A mű tartalmi elemzése a jövő feladata, és csak egy nagyobb lélegzetű tanulmány keretein belül képzelhető el. Most következtetésként csak annyit vonhatunk le, hogy a keleti és a nyugati egyház közötti polémia bemutatása nyilvánvalóan helyet kapott a teológusképzésben, mégpedig a korszakra jellemző egyoldalúsággal, apologetikus és polemikus jelleggel. Ebben az oktatási rendszerben a görögkatolikus növendékeknek nem volt lehetőségük arra, hogy a keleti egyház teológiai és egyházfegyelmi hagyományával ne a nyugati egyház optikáján keresztül ismerkedjenek meg.

Végezetül még egy kérdés tisztázása maradt. A szakirodalomban Bacsinszky András tanulmányainak összefoglalásakor vissza-visszatérő elem az, hogy a tanulmányait teológiai doktori cím megszerzésével fejezte be. Basilovits ezt ugyan nem említi, de a későbbi publikációkban szinte sohasem hiányzik. A már említett 1772-ben lefolytatott püspöki processzus tanúja, Major Gergely (udvari cenzor) szerint viszont nem szerzett semmilyen fokozatot.¹⁴ Az egyetem történetét feldolgozó Hermann Egyed kiemeli, hogy az 1753-as reform következtében annyira megszigorították a fokozatszerzést, hogy tíz éven át nem került sor doktorrá avatásra, s a baccalaureusok száma is jelentősen megcsappant. Hiába keressük Bacsinszky nevét a nagyszombati egyetemen fokozatot szerzett hallgatók listáján is, amit 2002-ben állított össze Bognár Krisztina, Kiss József Mihály és Varga Júlia.¹⁵ Ezen a listán ugyan – Hermann Egyed állításával ellentétben – több fokozatszerzőt is találunk, de tény, hogy számuk a korábbi időszakokhoz képest jelentősen visszaesett.

Több mint valószínű tehát, hogy a tudós főpap doktori címét az érdekeit elismerő hálás utókor adományozta neki.

14 Archivio Segreto Vaticano, Nunziatura di Vienna, Processi, fasc. 515. fol. 66.

15 BOGNÁR KRISZTINA – KISS JÓZSEF MIHÁLY – VARGA JÚLIA: *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói, 1635–1777*, Budapest 2002.